



ISSN: 2230-7850

IMPACT FACTOR : 4.1625(UIF)

VOLUME - 6 | ISSUE - 12 | JANUARY - 2017

सर्वघराण्याचे मुळ ग्वाल्हेर घराणे

प्रा. नेत्रा गजाननराव मानकर

सहाय्यक प्राध्यापक , श्री शिवाजी कला, वाणिज्य व विज्ञान
महाविद्यालय अकोला.

प्रस्तावना :-

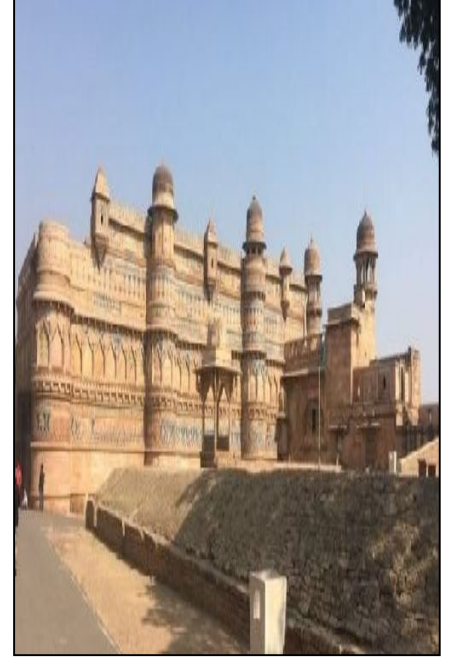
ग्वाल्हेर घराना (ग्वाल्हेर शास्त्रीय संगीताची शाळा) हा भारतीय शास्त्रीय संगीतातील सर्वात जुना ख्याल घराना आहे. ग्वाल्हेर घराण्याच्या उदयाची सुरुवात महान मुघल सम्राट अकबर (1542-1605) च्या कारकिर्दीपासून झाली. दरबारातील सर्वात प्रसिद्ध गायिका मियां तानसेन या कलेच्या संरक्षकांचे आवडते गायक ग्वाल्हेर शहरातून आले होते.

ग्वाल्हेर घराण्याचा इतिहास :-

ग्वाल्हेर घराना मुगल साम्राज्याच्या काळात (1526 इ.स. 1857 इ.स.) विकसित झाला. सुरुवातीच्या स्वामींमध्ये (औस्ताद) नाथथन खान, नाथथन पीरबख्श आणि त्याचा नातू हद्दू, हसू आणि नथू खान हे होते. शाही दरबारातील मुख्य संगीतकार बडे मोहम्मद खान होते, जो आपल्या बाऊझी शैलीसाठी प्रसिद्ध होता. आणि मोहम्मद शाहच्या दरबारात वीणा वादक (1702 - 1748 ई स). हसू खान (मृत्यू 1859इ.स.) आणि हद्दू खान (मृत्यू इ.स.1875) यांनी ग्वाल्हेरची गायन शैली विकसित केली. हद्दू खानचा मुलगा उस्ताद बडे इनायत हुसेन खान (1849-1926) देखील एक गायक होता परंतु त्यांची शैली पद्धतशीरपणे ग्वाल्हेर शैलीपासून दूर गेली.

बंधूंच्या विद्यार्थ्यांमध्ये वासुदेव बुवा जोशी (मृत्यू1890) होते, जे शिक्षक झालेय आणि रामकृष्ण देवा, जो धार येथे संगीतकार बनला. हे रामकृष्ण देवाचे विद्यार्थी, बालणबुवा इचलकरंजीकर (1849-1926) यांनी महाराष्ट्र राज्यात ग्वाल्हेरी गायकी (गायन शैली) आणले. बंधू विद्यार्थ्यांपैकी आणखी एक मुस्लिम धृपद आणि अमृतसर येथील धामर गायक, बन्ने खान (1835-1910) होते. तो पंजाब आणि सिंधमध्ये काही काळ शिकवितो आणि त्यानंतर हैदराबादच्या निजाम दरबारात संगीतमय स्थान घेतो. बन्ने खानच्या विद्यार्थ्यांमध्ये त्यांचा चुलत भाऊ, अमीर खान ("मीरान बुख्श खान" म्हणून देखील ओळखला जातो), गम्मन खान, भाई आत्ता, अली बुख्श ("काळे खान" म्हणून ओळखले जाते), मियां कादिर (सारंगी), आणि भाई वाधव (यालाही ओळखले जाते) जसे भाई वासावा).

19 ऑगस्ट 1922 रोजी अमीर खानने भारत स्वातंत्र्याच्या दुर्सया वार्षिक उत्सवात सादरीकरण केले. तो अफगाणिस्तानातील गायकांचा मार्गदर्शक बनला, तसेच या उत्सवात सादर झाला. हा गायक होता, कासिम अफगाण ("कासिमजू") (जन्म 1878, काबुल). जैसलमेर (1914-1949) च्या महाराजाधिराज महारावाल (सर जवाहिरसिंग)



यांच्या दरबारात संगीतकार म्हणून अमीर खान यांची नेमणूक झाली. अमीर खान हे कराचीजवळील सिंधमधील हैदराबादच्या सेठ विशादास आणि पंजाबमधील भूमान शाहचे महंत गिरधारीदास यांचे शिक्षक होते.

अमीर खान शिक्षक झाले आणि त्यांनी आपल्या चार मुलांना प्रशिक्षण दिले. एक मुलगा, प्यारे खान एक व्यावसायिक संगीतकार बनला. दुसरा मुलगा, बाबा सिंधे खान (1885-1950) एक संगीत शिक्षक बनले आणि शिक्षक बी. आर. देवधर (1901-1990) यासारख्या प्रशिक्षित विद्यार्थ्यांनोय गायक बडे गुलाम अली खान (1902-1968), आणि फरीदा खानम (जन्म 1935). प्यारे खानची मुले उम्मेद अली खान (1910 - 1979) आणि गुलाम रसूल खान. ते त्यांच्या काळातील आदरणीय शास्त्रीय गायक बनले. गुलाम रसूल खान यांना दोन मुले होती, हमीद अली खान आणि फतेह अली खान.

कृष्णराव शंकर पंडित (1893-1989) हे ग्वाल्हेर घराण्याच्या वारशाचे संगीतकार होते. त्यांचे वडील शंकरराव पंडित हे हद्दू खान, नथू खान आणि नाथू खान यांचा मुलगा निसार हुसेन खान यांचे विद्यार्थी होते. कृष्णराव शंकर पंडित यांनी खयाल, टप्पा आणि ताराना गायनाबरोबरच लेटकरीचा सरावही केला.

1914 मध्ये, कृष्णराव शंकर पंडित यांनी शंकर गंधर्व महाविद्यालय, ग्वाल्हेर येथे एक शाळा उघडली. 1921 मध्ये त्यांना अखिल भारतीय काँग्रेसमध्ये गायक शिरोमणी ही पदवी देण्यात आली. पंडित ग्वाल्हेरचे माधवराव सिंधिया यांचे दरबार संगीतकार बनलेय महाराष्ट्र राज्य राज्य संगीतकार, माधव संगीत महाविद्यालय, ग्वाल्हेर मधील एमेरिटस प्रोफेसर आणि ऑल इंडिया रेडिओ आणि दूरदर्शन येथील इमेरिटस निर्माता. शास्त्रीय संगीताच्या जगात त्यांच्या योगदानाबद्दल त्यांना 1973 मधील पद्मभूषण आणि 1980 मध्ये तानसेन पुरस्कार यासह पुरस्कार मिळाला. कृष्णराव शंकर पंडित यांच्या विद्यार्थ्यांमध्ये त्यांचा मुलगा लक्ष्मण कृष्णराव पंडित, शरदचंद्र आरोलकर, बाळासाहेब पूचवाले आणि त्यांची नातू मीना पंडित यांचा समावेश होता. **गायन शैली**

घराण्याचे वैशिष्ट्य म्हणजे त्याचे साधेपणा: सुस्पष्ट रगांऐवजी सुप्रसिद्ध राग (गोड मोड्स) निवडले जातात आणि सपाट (सरळ) तान (वेगवान गोड अनुक्रम) यावर जोर दिला जातो. रागाचे सौंदर्य आणि अर्थ वाढविण्यासाठी काही मर्यादित राग विस्तर (मधुर विस्तार) आणि अलंकार (मधुर अलंकार) असले तरी किरणात जसे मंद-गोंधळ नाही आणि तिरोभा किंवा अस्पष्ट वाक्यांशांचा समावेश करण्याचा प्रयत्न केला जात नाही. रागाची ओळख किंवा जटिलता जोडा. घराना केल्यावर बंडिश (रचना) महत्त्वाची असते कारण ती रागातील धुन देते आणि त्याच्या कामगिरीचे संकेत देते. बोल-बान्त (बंडिश शब्दाचा वापर करून लयबद्ध नाटक) करत असताना ग्वाल्हेर स्टाईलने अर्थ आणि व्यत्यय न आणता स्थिर आणि अंतरा या सर्व शब्दांचा उपयोग केला आहे.

बहेलवा हे नोटांच्या मध्यम टेम्पो रेन्डिशन आहे, जो रागातील आरोहा (आरोहण) आणि अवरोहा (खाली उतरलेले) नमुना खालीलप्रमाणे आहे. बेहलवा अस्थेय ("मा" पासून "सा" पर्यंतच्या नोट्स) आणि अंतरा ("मा", "पा", किंवा "धां" ते उच्च रजिस्टरच्या "पा" पर्यंत प्रख्यात) मध्ये विभागलेला आहे. अंतराच्या आधी दोनदा अस्थेय विभाग गायला जातो. नंतर हेवी मीन्ड्स (ग्लाइड्स) आणि टॅन्स वापरून मध्यम टेम्पोमध्ये स्वार-विस्तरच्या मागे लागतो. दुगुन-का-आलाप खालीलप्रमाणे आहे ज्यामध्ये दोन किंवा चार टीप जोडण्यांचे गट द्रुत क्रमाने गायले जातात तर मूलभूत टेम्पो सारखाच आहे. बोल-अलाप हा पुढील भाग आहे जेथे मजकूराचे शब्द वेगवेगळ्या प्रकारे गायले जातात. मग वेगवान टेम्पोमध्ये मुर्की आहे ज्यात नोट्स अलंकाराने गायल्या जातात. बोल-टान्समध्ये बॅन्डिशच्या शब्दावर आधारित सुसंगत अनुक्रम आहेत. गमकसह इतर तानांचे अनुसरण करतात. ग्वाल्हेर शैलीसाठी सपाट तान महत्त्वाचा आहे. हे एका सरळ क्रमात आणि विलम्बित वेगाने नोट्स गाणे आहे. धृपद आणि खयाल दोघेही ग्वाल्हेरमध्ये विकसित झाले आणि र्बयाच आच्छादित आहेत. ख्याळ शैलीत एक रूप आहे, मुंडी धृपद, ज्याने धृपद गायनाची सर्व वैशिष्ट्ये समाविष्ट केली आहेत परंतु मुखशिवाय.

निष्कर्ष :-

ग्वाल्हेर घराना (ग्वाल्हेर शास्त्रीय संगीताची शाळा) हा भारतीय शास्त्रीय संगीतातील सर्वात जुना ख्याल घराना आहे. ग्वाल्हेर घराण्याच्या उदयाची सुरुवात महान मुघल सम्राट अकबर (1542-1605) च्या कारकिर्दीपासून झाली. सर्व घराण्याचे मुळ ग्वाल्हेर घराणे आहे.

संदर्भग्रंथ सुची :-

- 1 ' मुखर्जी, कुमार प्रसाद (2006) द लॉस्ट वर्ल्ड ऑफ हिंदुस्तानी म्युझिक (2006 आवृत्ती) दिल्ली: पेंग्विन बुक्स. पी. 57. आयएसबीएन 978-0-14-306199-1.
- 2 ' सर्वमंगळा, सी.एस. (5 ऑक्टोबर 2012) "शाश्वत नोट". हिंदू 7 ऑक्टोबर 2014 रोजी पुनर्प्राप्त.
- 3 ' नाडकर्णी, मोहन (9 1999 1999.). द ग्रेट मास्टर्स: हिंदुस्थानी शास्त्रीय गायन संगीतातील प्रोफाइल. भारत: हार्परकोलिन्स पब्लिशर्स इंडिया. पी. 38